

УДК 330.322:330.341.1:340.134

Столбуненко Н.М.,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки та управління

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Прибок В. А.,

аспірантка кафедри економіки та управління

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

Рівень інноваційної активності в Україні на сучасному етапі не відповідає світовим масштабам. Показники впровадження інновацій та тенденції у придбанні нових технологій також значно відстають від рівня розвинених країн. Отже в цілому інноваційно-інвестиційна діяльність України визначається кризовою.

Проблемі інноваційно-інвестиційного розвитку України присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних вчених і фахівців як: Антонюк Л.Л., Богачов Л.А., Гейць В.М., Гальчинський А., Герасименко О.О., Герасимчук М., Іваноньків О.О., Федулова Л.І., Карпова В.І., Костюченко В.М., Мазаракі О.О., Мельник Т.М., Чернега А.М., Юхименко В.В., Яковенко Р.В. та інші.

Дослідження результатів наукових публікацій свідчать про підвищений інтерес до даної проблеми, але не достатньо розглянутими залишаються аспекти створення механізму управління процесом активізації інвестиційного клімату з метою підвищення ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України.

Специфіка даного завдання полягає в тому, що головною задачею інноваційної системи як механізму науково-промислового розвитку сучасних держав виступає вклад в створення приросту економіки за рахунок виробництва знань, які особливо корисні для модернізації та оновлення системи виробництва продукції, послуг і процесів. Але сучасний етап розвитку економіки України свідчить про лише побічний вклад в економічний зріст та конкурентоспроможність інноваційної системи [7, с. 153; 9, с. 394; 11, с. 175]. Отже вирішення задачі – це пошук нових інструментів інноваційної системи та вдосконалення старих.

Мета проведеного дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних підходів та розробці практичних рекомендацій щодо виявлення нових джерел інвестування інноваційної діяльності та засобів її активізації.

Для створення відповідного розвиненим країнам рівня конкурентоспроможності сучасний розвиток виробництва потребує впровадження у виробничий процес інновацій. Однак, розробка і впровадження інновацій може відбутися лише при наявності необхідної кількості ресурсів, формуванню яких сприяє інвестиційний процес.

Інвестиції та інновації – це найважливіші економічні категорії розширеного відтворення, які відіграють ключову роль в реалізації структурних зрушень в економіці і формуванні народногосподарських пропорцій на макрорівні.

Які ж потенційні можливості національної економіки України можуть стати базою для успішного розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності? До них можна віднести наступні: недостатнє фінансове забезпечення науково-технічної сфери; відсутність стимулів до інновацій у приватному бізнесі; недоступність дешевих довгострокових і середньострокових кредитів; негативний стан основних факторів виробництва та інфраструктури; відсутність ринку венчурного капіталу та конкуренції в інноваційному підприємстві [6].

Однією з проблем впровадження інновацій виступають їх незначні темпи, що негативно впливає на розвиток усіх галузей економіки України. Серед причин, спричиняючих це явище, можна назвати: відсутність чітких механізмів та регламентованих строків розглядання інноваційних проектів; правова незахищеність проектів, яка ускладнює діяльність підприємств, використовуючих досягнення інноваційної науки та приводить до стиснення з сторони контролюючих органів; нерозвиненість інноваційного ринку; відсутність аукціонних торгів інноваційних розробок; відсутність інноваційних бірж та ефективної реклами; дефіцит маркетингових досліджень; низька питома вага затрат на інноваційну діяльність у капіталовкладення; відсутність недержавних науково-дослідних та проектно-конструкторських організацій [5, с. 116-119].

Реалізація нових інвестиційних проектів супроводжується значними витратами трудових, інтелектуальних, матеріальних та інших ресурсів. Ці задачі ускладнюються дефіцитом власних інвестиційних ресурсів господарських суб'єктів, недосконалістю механізму залучення позикових ресурсів та обмеженістю використання залучених джерел фінансування [4, с. 5].

Основними законодавчими актами, впливаючими на інвестиційний клімат в Україні, являються: Конституція України; Господарський, Цивільний, Земельний кодекси України; Закони України: «Про банки та банківську діяльність», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», «Про господарські товариства», «Про державне регулювання ринку цінних паперів», «Про заклад», «Про захист іноземних інвестицій в Україні», «Про зовнішньоекономічну діяльність» та інші.

Правовою основою інвестиційної діяльності в Україні являється Закон України від 18.02.1991 р. № 1560-ХІІ «Про інвестиційну діяльність», яким визначаються загально-правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України.

У якості основних форм інвестування інноваційної діяльності виступають: державне, комерційне, соціальне, іноземне, загальне.

Якщо проаналізувати джерела фінансування інноваційної діяльності, то протягом 2007-2012 рр. можна констатувати значну перевагу фінансування за рахунок власних коштів підприємств. Так, у 2012 році воно становило 63,9% від загальних виплат. За той же період більш ніж втричі зросло фінансування за рахунок іноземних інвесторів, що склало 8,66% від загальних витрат. Витрати ж за рахунок коштів державного бюджету хоч і зросли, але їх доля у загальному розподілі все ж залишається низькою (1,95%) [4].

Комерційне інвестування в Україні на сучасному етапі реалізується за рахунків власних або позикових коштів. В цілому воно складає 16,2%. Найвища доля інвестиційних розробок належить підприємствам з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення (34,9% загальної кількості підприємств), машинобудування (24,5%), хімічної та нафтохімічної промисловості (24%) [11, с. 173].

Також слід звернути увагу, що на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення було витрачено майже три чверті загального обсягу і інноваційних витрат, а на НДДКР – 1,1 млрд. грн., 70% з яких на проведення НДР власними силами [11, с. 175].

Україна має значні переваги для досягнення високих показників інноваційного розвитку. До них можна віднести: мережу вищих навчальних закладів: достатньо високий рівень осіб з вищою освітою та науковим ступенем; загальна сприйнятливність населення до інновацій, точних наук і техніки; наявність значної кількості підприємств, орієнтованих на випуск високотехнологічної продукції [4].

Разом з тим, за січень-вересень 2014 р. сума інвестицій у наукові дослідження та розробки складає 206,4 млн. грн., у сільське, лісне та рибне господарство – 11 138,3 млн. грн., освіту – 323,1 млн. грн., у професійну, наукову та технічну діяльність – 1 665,9 млн. грн. [4].

В цілому витрати держбюджету на наукові дослідження та розробки з 2,3% ВВП у 1990 р. знизилися до 0,34% ВВП у кризовому 1998 р. У подальшому витрати на науку дещо зросли та досягли 0,5% ВВП. Держбюджет 2012 р. на розвиток науки визначив 0,31% ВВП. Спостерігається також скорочення чисельності наукових робітників (майже втричі!). Критична нестача фінансування наукової та науково-технічної діяльності практично призвела до перетворення економічної функції держави в соціо-культурну. Фактично щорічний розмір бюджетних видатків на науку становив 0,3-0,5% ВВП і сумарно – 0,89% [10, с. 153].

Як свідчить практика, країни СНД фінансують науку у розмірі від 0,2% до 0,7% ВВП, в той час, коли країни ЄС – від 2% до 3% і навіть більше. Так, наприклад, у Швеції на науку виділяють 3,7% ВВП, у Японії – 3,06%, у США – 2,84%. Отже, наміри України вступу до Європейської спільноти свідчать про необхідність збільшення фінансування НДДКР як мінімум до законодавчої норми – 1,7%, а в перспективі до 3% ВВП [10, с. 158].

З метою підвищення ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності необхідно розширювати кількість високоякісних спеціалістів, науковців, винахідників та підвищувати рівень їх кваліфікації [15]. До інструментів стимулювання ефективного розвитку науки можна віднести патентне право та контроль за його реалізацією, яке повинне характеризуватися простотою в оформленні міжнародною правовою захищеністю та інше. Таким інструментом може стати також створення оваційної біржі, де буде представлений весь інтелектуальний потенціал країни. На сьогоднішній день вже існує некомерційне партнерство «Інноваційне агентство», яке працює з заявками на винаходи.

Слід також відзначити, що Україна належить до групи країн з дуже низьким рівнем високотехнологічної продукції в експорті (5%), у той час, коли в середньому в світі цей показник досягає 21%. Філіпіни – 65%, Ірландія – 41%, США – 32%, Росія – 13% [2].

Рівень інноваційної активності в Україні на протязі 2011-2013 рр. змінювався в межах 16,2%-17,4%. В зрівнянні з 2011 роком значно зменшилися загальні суми інноваційних витрат (у 2011р. – 14333,9 млн.грн., у 2013 р. – 9562,6 млн.грн.). А доля об'єму виповнених в Україні наукових та науково-технічних робіт у ВВП залишається невеликою – у 2013 р. – 0,8% та має також тенденцію до зниження [1].

За даними щорічного проекту Doing Business у 2014 році Україна посіла 112 місце (серед 189 країн) з рівня інноваційної активності. У 2013 році цей показник склав 137 місце в рейтингу [4].

Характеризуючи ресурсний потенціал економіки України, слід особливо відзначити земельні, лісові та водні ресурси, багаті надра та ґрунти. Так, наприклад, 60% сільськогосподарських угідь характеризуються високоякісними родючими чорноземами. Не менш наглядною картиною проілюстровані людські ресурси, які виступають конкурентною перевагою економіки України. При цьому щільність населення країни складає 75,5 осіб на 1 км² [12, с. 158].

Одним з головних джерел доходів України являється сільськогосподарський сектор, де на сьогоднішній день ситуація не з кращих. Намагаючись збільшити обсяги врожаю, спеціалісти використовують хімічно небезпечне для землі добриво, яке не просто вихолощує її, але й робить зовсім непридатною до наступного використання. Великих проблем додає висадка рапсу та 4% земельних ресурсів, відданих під захоронення токсичних відходів [3, с. 20].

Поряд з цим можна визначити також проблему використання старої техніки, середній рівень експлуатації якої складає 30-35 років, що свідчить про необхідність її оновлення. Зношеність основних фондів України, наприклад, в промисловості – 57,3%, сільському господарстві – 34,6%, будівництві – 55,4%, на транспорті та зв'язку – 96% [15].

У 2014 році було досліджено вибірково 458 компаній в Київській, Львівській та Харківській областях, серед яких 153 з іноземними інвестиціями, 305 – українські підприємства харчової та важкої промисловості. Дослідження свідчать про те, що для українських компаній стримуючими факторами інвестування виступають: неефективність законодавства – 24,9%, низька якість захисту прав матеріальної власності – 22%, низький рівень захисту інтелектуальної власності – 20,7%, відсутність підтримки з боку центрального уряду – 40,7%, низька якість підтримки з боку місцевого уряду – 31,8% [15, с. 163].

Але бюджет держави скорочується, машинобудівництво – теж скоротилося більш ніж на 50% [3, с. 20-22]. Отже у зв'язку з недостатністю внутрішніх фінансових коштів для України важливими являються прямі закордонні інвестиції, які на даний момент також знижуються. Це зумовлено нерозвиненістю національної економіки, нестабільністю законодавства податкової системи, приватизації майна, відсутність прав приватної власності, бюрократизації, корупції та інше... Іноземні інвестиції відіграють ключову роль в процесі акумуляції коштів. Найвищий рівень залучення інвестицій в Україні був проілюстрований у 2012 році (5,1 млрд. дол. США) [4].

Таким чином, Україна потенційно може стати однією з провідних країн по залученню іноземних інвестицій в наслідок великому природно-ресурсному потенціалу, вигідному економічно-географічному положенню, наявності кваліфікова-

ної робочої сили, значному внутрішньому ринку, місцю в світовій геополітичній політиці провідних країн світу та інше.

Приплив іноземних інвестицій для сучасної України виступає основним критерієм оцінки статусу країни, успішності її включення у світове господарство. Серед форм міжнародного руху капіталу переважають недержавні інвестиції – 80% усього експорту капіталу, а на державний – 60% експорту капіталу, на міжнародні фінансові організації – до 10% [13].

До десятки головних країн-інвесторів, на які приходиться майже 83% загального об'єму прямих інвестицій, входять: Кіпр, Германия, Нідерланди, Росія, Австрія, Великобританія, Віргінські острова (Британія), Франція, Швейцарія, Італія [11].

Створення Україною сприятливого інвестиційного клімату може стати можливим при поглибленні міждержавних зв'язків.

Спеціалістами Міжнародної фінансової корпорації була проведена оцінка інвестиційного клімату в європейських та азіатських країнах з використанням бального методу за шкалою від 1 до 28. Як свідчить аналіз, найбільш сприятливий діловий клімат створено у прибалтійських країнах, Вірменії, Словаччині та Грузії. Україна зайняла 25 місце серед 28 країн. Найбільші перешкоди виникають при реєстрації майна, системі оподаткування і при закритті бізнесу. Ці фактори негативно впливають на розвиток міжнародної інвестиційної діяльності країни [10, с. 155].

З метою визначення міжнародної інвестиційної позиції України, яка уявляє собою макроекономічне поняття, визначаюче загальний об'єм та структуру фінансових активів та зобов'язань країни перед нерезидентами чи один з елементів рахунку поточних операцій з капіталом (акції, облигації, нерухомість та інше), можна констатувати, що активи України знизилися з 138 млрд. 131 млн. дол. на 1 січня 2014 р. до 134 млрд. 288 млн. дол. на 1 липня 2014 р., а пасиви – з 214 млрд. 979 млн. дол. до 199 млрд. 489 млн. дол. Ті ж тенденції просліджуються і з чистою інвестиційною позицією [13]. Чиста міжнародна інвестиційна позиція – це різниця між активами та зобов'язаннями країни.

По перспективним прогнозам в «Стратегії 2020» Президент України Петро Порошенко очікує надходження в українську економіку прямих іноземних інвестицій у 2015-2020 рр. до 40 млрд. дол. [13]. І головне тут – реалізувати принцип проведення реформ в інтересах підвищення добробуту українського народу, як це відбулося, наприклад, у Китаї, де починаючи з 1978 р. кожні 10 років подвоюється виробництво ВВП на душу населення. На жаль, Україна і на сьогоднішній день не досягла показників ВВП 1990 року. По своїм соціально-економічним показникам Україна займає лідируюче місце серед найбідніших країн світу. Так, виробництво ВВП на душу населення в Україні складає не більш 1000 доларів на рік, а в країнах Західної Європи – 20000 доларів [6].

В якості однієї з перспективних форм залучення позикових інвестиційних ресурсів можна назвати інвестиційний селенг, який використовується незначною кількістю підприємств України і уявляє собою специфічну форму зобов'язання з передачі власником прав по використанню чи розпорядженню майном за визначену плату. За своїм змістом селенг дуже схожий до лізингу, але якщо лізинг передбачає викуп будівель, обладнання, тощо, то селенг не передбачає зміну свого

володаря. Ці види інвестування використовуються при інвестуванні реальних проектів з невеликим періодом експлуатації чи з високим ступенем змін технології. Перспективним механізмом залучення інвестиційних ресурсів для розвитку підприємств виступає також державно-приватне партнерство.

Констатуючи цей факт, в Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» стратегічними пріоритетними напрямами на 2011-2021 рр. визначені наступні: освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії; освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки; освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу; впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки та інше.

Таким чином, лише подолання цих причин може створити умови для притоку іноземних інноваційних проектів в Україну.

З метою активізації інноваційного розвитку необхідно:

- активізувати державну політику таким чином, щоб подати пріоритетний науково-технологічний розвиток не тільки теоретично, а й практично на усіх рівнях державного управління.
- створити інноваційну модель розвитку держави по напрямкам, відповідним природним і людським ресурсам країни, геополітичному стану та географічному положенню України, що забезпечить можливість скласти стратегічні програми, з'єднуючі власні наукові розробки з виробничим сектором і бізнесом.
- здійснити комплекс мір, направлених на підвищення конкурентоспроможності національної науки і освіти та інше [8].

Ускладнення сучасної ситуації в Україні втратами внаслідок анексії Автономної республіки Крим та війни на Донбасі поглиблюють проблеми, але, за думкою деяких авторів [9] відбувається часткова компенсація їх за рахунок високого врожаю, зовнішніх позичок та кредитів. Залишається лише твердо вірити у те, що ключові галузі: чорна металургія, машинобудівництво і хімічна промисловість знову будуть повноцінно функціонувати у лоні рідної економіки.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) озвучив прогноз спаду економіки України за підсумками 2014 року на рівні 6,5%, спрогнозував відтворення економіки у 2015 році та її зріст на 1%. МВФ також спрогнозував рівень інфляції від 11,4% за підсумками 2014 року та 14-25% за підсумками 2015 року; рівень безробіття – 10-15% за підсумками 2014 року та 9,8% за підсумками 2015 року. Ділова активність України в сучасних умовах теж знижується. В той же час в країні проводиться узгоджена з МВФ програма економічних структурних реформ, котра дозволить протистояти макроекономічним дисбалансам [13].

Таким чином, інноваційно-інвестиційний розвиток України як ефективний механізм забезпечення модернізації галузей народного господарства та формування об'єктивних умов для стабілізації національної економіки повинен забезпечити реалізацію економічних реформ Стратегії-2020, забезпечити стабільний економічний зріст.

В умовах посилення глобальної конкуренції та взаємної залежності країн інноваційність являється запорукою прогресу, чинником формування та нарощування конкурентних переваг з метою забезпечення добробуту населення. Повноцінна інтеграція в світові інноваційні процеси не можлива без адекватної науково-технологічної бази. Активізація інноваційної діяльності потребує нових форм і методів впровадження досягнень науки і техніки в першу чергу за рахунок розширення інноваційного ринку.

Література

1. Публикация документов Государственной Службы Статистики Украины Государственная [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.org>
2. Судебно юридическая он-лайн газета [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://sud.ua/news/2014/09/04/67552-dlya-stabilizatsii-ekonomiki-ukraini-pravitelstvo-provedet-nalogovuyu-reformu-i-deregylyatsiyu-rinka>
3. Герасименко А.А., Богачёв Л.А. Инновационные проблемы сельского хозяйства Украины // Молодий вчений. – Випуск № 3(06). – 2014. – С. 20-22.
4. Державна Служба Статистики України [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>
5. Матеріали міжвузівської наукової конференції викладачів та студентів // Донецьк, ДОН НТУ. – 2008. – С. 116-119.
6. Яковенко Р.В., Чернега А.М. Інноваційна діяльність в Україні: проблеми та перспективи [Електроний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/72.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/72.pdf)
7. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Л.Л.Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук // К.: КНЕУ. – 2008. – 400 с.
8. Каталог статистических изданий [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/menu/publikac_r.htm
9. Инновационный потенциал Украины: монография / А.А.Мазараки, Т.М. Мельник, В.В. Юхименко, В.М. Костюченко, Л.П. Кудырко и др. – Киев. : Национальный торгово-экономический университет. – 2012. – 592 с.
10. Наукова інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник. – К. : Держкомстат України. – 2013. – С. 287.
11. Федулова Л.І. Інноваційна політика: підручник для студентів ВНЗ // Л.І.Федулова, А.А. Мазараки. – Київ : Національний торгово-економічний університет. – 2012. – 603 с.
12. Інноваційна модель розвитку економіки України в умовах глобалізації: монографія // О.І. Дацій, М.В. Гаман, Н.В. Дацій // Донецьк: Юго-Восток. – 2013. – 368 с.
13. Прогноз развития событий в Украине [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://domik.ua>.

Анотація

Столбуненко Н.М., Прибок В.А. Деякі аспекти інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України в контексті сучасних реалій. – Стаття.

Аналізуючи пріоритетні напрямки інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України на сучасному етапі, автор зазначає недостатньо високий рівень цієї діяльності, звертає увагу на відсутність належного контролю з боку держави, на необхідність створення умов для формування якісно нового бізнес-середовища у нашій країні. Зроблено висновок про необхідність здійснення нової моделі національної інноваційної системи, яка функціонує на безперервному циклі робіт: функціональні дослідження — НІОКР — технології виробництва — ринкова реалізація.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційно-інвестиційний розвиток, економіка, пріоритет.

Аннотация

Столбуненко Н.Н., Прибок В.А. Некоторые аспекты инновационно-инвестиционного развития экономики Украины в контексте современных реалий. – Статья.

Анализируя приоритетные направления инновационно-инвестиционного развития экономики Украины на современном этапе, автор отмечает недостаточно высокий уровень этой деятельности, обращает внимание на отсутствие должного контроля со стороны государства, необходимость создания условий для формирования качественно новой бизнес-среды в нашей стране. Сделан вывод о необходимости проведения новой модели национальной инновационной системы, которая функционирует на непрерывном цикле работ: функциональные исследования – НІОКР – технологии производства – рыночная реализация.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационно-инвестиционное развитие, экономика, пріоритет.

Annotation

Stolbunenko N., Pribok V. Some aspects of innovation and investment development of economy of Ukraine in the context of contemporary realities. – Article.

Analyzing the priority directions of innovative investment of Ukrainian economics' development at the present period, the author notes not very high level of such activity, pays attention to the lack of control of the state, to necessity of forming new business-area in our state. It was made a conclusion about necessity of constructing a new model of national innovative system, which is functioning on the base of non-stop turnaround: functional research — NIOKR — production methods — market selling.

Keywords: innovative activity, innovative investment development, economics, priority.